

THOMAS SÖDING

Prijateljstvo z Jezusom

Novozavezni motiv

Ali je možno pravo prijateljstvo med ljudmi? Da je, sta prepričana tako antika kot moderna.¹ Hrepenenje po prijateljstvu tiči globoko ne le pri otrocih. Ali je med mošmi, med ženami, med moškim in žensko možna ljubezen, v kateri ne prevladuje spolnost, temveč solidarnost? Brez konkurence s starševsko ljubeznijo, ljubeznijo do otrok, z zakonsko ljubeznijo? Ali je možno sorodstvo, ki ga izberemo, ki sloni na svobodi, zanimanju in naklonjenosti, kar pa ne pomeni žrtvovanja lastne sreče, temveč višjo stopnjo življenja? Niti antika niti moderna nočeta odstopiti od sreče takšnega prijateljstva, zato so stare in nove knjige polne poročil o izkušnjah in nasvetov, kako je moč najti to srečo.

Ali obstoji tudi pravo prijateljstvo med Bogom in človekom? Antika o tem nikakor ni prepričana in tudi moderna je skeptična. Ali niso bogovi muhasti? Ali ni Bog vse preveč oddaljen od ljudi, vse preveč vzvišen, vse prevelik, da bi lahko bil pravi človekov prijatelj? Mar niso ljudje preveč sebični za prijateljstvo z Bogom? Koliko pa se Bog sploh zanima za življenje posameznega človeka? Kako blizu sebe hočejo ljudje pustiti Boga? Prijateljstvo z Bogom je žgoča tema. Omogočila bi čudovit pogled na življenje, ki bi povezoval ljubezen do Boga in do bližnjega, bogopodobnost in veselje do življenja. Toda, ali je prijateljstvo z Bogom kaj več kot sanje? In ali ni človeško prijateljstvo v konkurenci z ljubeznijo do Boga? Ali pa je možna med njima kaka zveza, ali celo enost?² Kako

Thomas Söding, Freundschaft mit Jesus. Ein neutestamentliches Motiv, v: Internationale katholische Zeitschrift Communio (2007). Prevedel Marijan Peklaj.

pa je to mogoče, ne da bi prizadeli Božje božanstvo in človekovo človečnost?

1. Prijatelji v Grčiji

V svoji »Nikomahovi etiki« je Aristotel več knjig posvetil prijateljstvu (EthNik VIII-X).³ Grški filozof je vedel, kako pomembno je politično delovanje, družinsko življenje, dober poklic, cvetoče gospodarstvo. Vedel pa je tudi, kako pomembno je, da ima človek dobre prijatelje. Na prijateljstvo gleda kot na krepost življenjskega pomena. »Brez prijateljstva nihče ne more živeti, četudi bi imel še toliko dobrin« (VIII 1 1155a 5 sl.). Kaj pa je pravo prijateljstvo?

a) Tri vrste prijateljstva

Aristotel navaja pregovore, ki so, rahlo preoblikovani, še danes v obtoku: »Enako z enakim« se rado druží (EthNik VIII 2 1155a 34); eno srce in »ena duša« (EthNik IX 8 1168b 8), »Med prijatelji je vse skupno« (EthNik IX 8 1168b 8); »Prijateljevo imetje, skupno imetje« (EthNik VIII 11 1159b 31 sl.); Prijatelji si delijo »veselje in trpljenje« (EthNik IX 4 1165a 8 sl.). S temi izreki začenja. Seveda Aristotel ne bi bil filozof, ko bi samo potrjeval vsakdanje modrosti. Kritizira jih in popravlja; hoče priti prijateljstvu do dna – podobno kakor Platon v »Lizisu«.

Aristotel razlikuje tri vrste prijateljstva: Prva naj zabava, druga prinaša korist, tretja pa dobro dene. Za vse tri sta značilni enakost in vzajemnost: »Biti enak – biti prijatelj« (EthNik IX 8 1168b 9). Toda teža in oblika enakosti in njima ustreznega prijateljstva sta zelo različni. Lahko se kdo sreča z ljudmi enakega mišljenja, da se skupaj ukvarjajo s športom ali konjički; potem ostane, če iz tega ne nastane kaj več, tako dolgo zraven, dokler ga to veseli. So tudi »poslovni prijatelji«, katerih naklonjenost si je treba ohraniti, ker sicer trgovina ne more iti naprej. Tovariši v boju morajo hudičevo dobro držati skupaj, sicer propadejo; po končani vojni gredo vsak po svoje in se srečajo kvečjemu na kakem praznovanju veteranov.

Poklicni kolegi so pri delu učinkovitejši, kadar si med seboj niso povsem nesimpatični; vendar v podjetju tvorijo le povezavo zaradi določenega smotra. Vsa ta prijateljstva so krhka, vsi ti prijatelji zamenljivi. Najbolj ogrožena in najnevarnejša za druge so politična prijateljstva. Stopnjevanje: sovražnik – smrtni sovražnik – strankarski prijatelj niti antiki ni čisto tuje. Politična prijateljstva so v službi ohranjanja moči, zavarovanja interesov, uveljavljanja zahtev. Zelo redek je primer, če se to ne zgodi na račun drugih in če ju pri tem vodi vzajemna dobrohotnost, ki ima pred očmi tudi številne, ki ne sodijo v prijateljski krog. Sicer je prijateljska ljubezen vendarle samo prikrita sebičnost.

Drugače je s tretjo, edino pravo vrsto prijateljstva; tej gre za dobro. Dobri prijatelji imajo smisel za dobro: zase in drug za drugega.⁴ Najsi gre za spoznanje ali veselje do življenja, za umetnost in znanost ali tehniko in ekonomijo – karkoli je dobro, pospešuje povezovanje med ljudmi in kar v skupnosti močneje doživljamo in se za to dobro bolj zavzemamo. Pravo prijateljstvo se lahko razvije tudi med poslovnimi in strankarskimi prijatelji, med poklicnimi kolegi in člani društev. To je toliko boljše za prijateljstvo in tudi za uveljavljanje pravilno razumljenih lastnih interesov. V nekem smislu je prijateljstvo samo velika dobrina. Obstaja zaradi samega sebe, vendar ne v obliki visoko razvitega egoizma, ki ga delimo z drugimi, temveč v obliki medsebojnega odkrivanja in potrjevanja človečnosti, smisla za lepoto, pravičnosti. Taka prijateljstva nikomur ne škodijo, drugače kot tista, ki služijo le iskanju užitkov, stopnjevanju dobička in sli po oblasti.

b) Prijateljstvo v svobodi

Za pristno prijateljstvo je značilna svoboda. Prijateljice in prijatelje človek išče in jih najde. Nikomur niso vnaprej določeni. Seveda je treba prijateljstvo gojiti, zanj je treba investirati čas in energijo. Toda kdor čuti samo odpor, bo kmalu zapustil prijateljstvo. Kdor pa se ga drži, je deležen osrečujočega izkustva, da mu drugi ljudje niso tekmeci, temveč partnerji, ki se lahko skupaj veselijo in skupaj trpijo; in prav tako je osrečujoče, ko človek odkriva sam

pri sebi, da je pripravljen sočustvovati, zmožen ljubiti in je določen za življenje v skupnosti.

Pristno prijateljstvo izpostavlja to, kar je ljudem skupno. Ni pa tako, da bi moral človek nujno zelo veliko časa prebiti skupaj z drugimi. A brez globoke sorodnosti duš, brez živahne izmenjave mnenj, brez tega, da prijatelji pogosto mislijo drug na drugega, brez sočutja do prijateljstva ne more priti. Skupni interesi so dobri in lepi, toda prijateljstvo je več kot začasna naveza za doseg določenega namena. Če gradi na simpatiji, ima v sebi moč, da premaga meje med revnimi in bogatimi, med gospodarjem in sužnjem. Seveda je za prijateljstvo značilno, da je vzajemno. Sicer bi bilo prizadeto načelo enakosti. Kar eden naredi za drugega, bi ta, če bi imel možnost, tudi naredil za onega. Prijateljice in prijatelji morajo drug drugemu pomagati. Ne sprašujejo se po tem, kaj je moje in kaj tvoje, ampak dajejo tisto, kar prijateljica, prijatelj potrebuje. Resnično prijateljstvo se izkaže v stiski. V starem veku so se strinjali, da morajo biti prijatelji celo pripravljeni, da drug za drugega zastavijo življenje. Schillerjeva »Bürgschaft« [Poroštvo] se tega drži v visokem tonu.⁵

c) Prijateljstvo z Bogom?

Iz istega razloga, zaradi katerega se zavzema za prijateljstvo med ljudmi, Aristotel dvomi, da bi bilo možno prijateljstvo med Bogom in človekom (EthEud 1244b 5sl.; EthM 1208b in večkrat): tu ne bi bilo enakosti, ki pa je za prijateljstvo bistvena. Sicer morejo bogovi vsekakor kaj narediti za ljudi in ljudje kaj za bogove. Lahko imajo stike. Grki vedo za ljubljence bogov in njegove muhe (Hom. II 1 196 in še večkrat). Platon je vsekakor govoril o prijateljstvu bogov do ljudi, a samo do dobrih, krepostnih (symp. 193b. 212a in večkrat). Temu sta sledila Izokrat (or. 9,70) in Ksenofont (mem. IV 8,3). Epiktet imenuje tistega, ki bogove spoštuje »prijatelj bogov« (diss II 17,29). Aristotel pa je strožji. Niso možni prijateljski odnosi z Negibnim gibalcem vsega. In bogovi, čeprav se zdijo še tako človeški, so vendar ločeni od ljudi; držati se morajo v razdalji; ne morejo imeti z ljudmi nič pristno skupnega, sicer bi bili ob svoje

božanstvo. Nasprotno pa je človeško prijateljstvo potrebno tudi zato, ker je brez njega skoraj nemogoče prenašati udarce usode.

Da je prijateljstvo z Bogom problematično, ima zvezo s človeško svobodo. Prijateljstvo z Bogom bi bilo možno samo, če Bog in človek ne bi bila tekmeča. Grški bogovi pa pripadajo istemu vesolju kot ljudje. Zato nastane mit o Prometeju. Ljudje, ki so morali od bogov izsiliti svojo svobodo, ne morejo biti njihovi prijatelji. Le ljudje, ki bi svojo svobodo dobili od Boga v dar, bi se lahko z njim spoprijateljili, ne da bi se odpovedali sebi.

2. Prijatelji v Izraelu

Etos prijateljstva Stare zaveze se v veliki meri ujema z antičnim.⁶ A v obzorju enoboštva postane prijateljstvo z Bogom težava in možnost.

a) Modrost prijateljstva

Najbolj znan prijateljski par sta David in Jonatan.⁷ Ne stojita na isti stopnici. David je povzpethnik, Jonatan potomec kralja. Toda sin sklene s tem, ki bo pozneje prevzel dediščino njegovega očeta, zavezo (1 Sam 18,3), da bi ga varoval pred Savlom (prim. 1 Sam 20,8). S tem se vključi, ne da bi vedel, v Božji načrt odrešenja. Jonatan je tisti, ki daje, David sprejema.⁸ Jonatan se je na Davida navezal in »ga je vzljubil kakor svojo dušo« (1 Sam 18,1.3; 20,17). To dokazuje z dejanji, ob sklenitvi zaveze podari svoj plašč in vso svojo oborožitev (1 Sam 18,4) – ne bi mogel bolj jasno pokazati svojega zaupanja do prijatelja; čeprav njegov oče Savel streže Davidu po življenju, mu ostane zvest (1 Sam 19,1-7; 20). S svoje strani pa David ni le hvaležen; globoko žaluje za svojim umrlim prijateljem, čigar ljubezen naj bi mu bila lepša od ženske ljubezni (2 Sam 1,26).

Ta zgodba se ujema s pomenom ljubezni med prijatelji v modrostnih spisih. Prijateljstvo naj bo zvesto (Prg 18,24) in zanesljivo (Prg 17,17), naj se obnese v krizi, naj niti drugemu ne oponaša krivde (Prg 10,12; 17,9) niti naj ne govori všečno prijatelju (Prg 27,5

sl.). Tako pravi tudi Sirah;⁹ tudi on ve za stvari, ki so prijateljem skupne, in za preizkušnje pristnega prijateljstva (Sir 6,5-17; 12,8-12; 37,1-6), konkretno pa: Najboljša pot do tega je strah Božji in zvestoba postavi. Pravo prijateljstvo temelji na modrosti; in kdor je moder, si poišče dobre prijatelje.

b) Ljubezen do Boga kot prijateljstvo z Bogom?

Ali to velja tudi za odnos do Boga?¹⁰ Stara zaveza je zadržana. Človek naj se Boga boji in ga ljubi »z vsem srcem, vso dušo in vso močjo« (5 Mz 6,4 sl.). Kajti Bog ljubi svoje ljudstvo. Toda ali more on, eden in edini, biti ljudem prijatelj? In ali more človek biti v prijateljstvu z Bogom? Ali ne bi bilo v tem nekakšno izenačevanje? Starozavezna zadržanost je utemeljena. Bog se ne spušča na isto raven s človekom; ljudje morajo priznavati Božjo edinstvenost. Ali jo je sploh mogoče združiti s prijateljstvom? Vsekakor je možno asimetrično označevanje, toda načelna vzajemnost – ali je ne spodnese monoteizem?

Kljub temu se najde nekaj starozaveznih in zgodnejjudovskih besedil, ki govorijo o prijateljstvu z Bogom. To so tiste vrste besedila, ki so se odprla grški miselnosti in grškemu jeziku, vendar ostala svetopisemsko naravnana. Vsa preveva težava, kako more Bog, če je torej eden in edini, sploh stopiti v odnos z ljudmi. Drugače povedano: Če obstaja prava ljubezen med Bogom in ljudmi, kar Stara zaveza vendar uči na številnih mestih – ali potemtakem ne obstaja tudi posebna oblika prijateljstva?

To potrjuje modri kralj Salomon. Po Knjigi modrosti, najmlajšem spisu Stare zaveze, hvali delovanje modrosti [*sophía*]. Njej pripisuje vsemogočnost; zato »obnavlja vse reči in od roda do roda prehaja v svete duše, jih oblikuje v Božje prijatelje in preroke« (Mdr 7,27; prim. 7,14). Značilno je dvoje: Brez posredujočega lika, kot je modrost, prijateljstvo z Bogom ni možno; in vzpostavlja ga Bog sam, ki se za to, da bi sklenil prijateljstvo, poslužuje modrosti. Kdor bi proti predstavi prijateljstva z Bogom navajal Božjo edinstvenost, bi spregledal njegovo vsemogočnost. Vseeno ostaja v Knjigi modrosti vprašljivo, kako naj tu »prijateljstvo« pomeni

več kot bližino in ljubezen do Boga; in treba se je vprašati, kdo je »gospa modrost«, če ni boginja.

Dlje seže Filon Aleksandrijski. Pred očmi ima Abrahama.¹¹ Morda se navezuje na – vsekakor večpomensko – izražanje v Iz 41,8 in 2 Krn 20,7 (kjer Vulgata v nasprotju s Septuaginto piše »amicus«); v vsakem primeru se drži nekoliko širšega judovskega izročila,¹² ki je zapustilo sledi tudi pri Jakobu (Jak 2,23) in Klemenu Rimskem (1Clem 10,1; 17,2). Vsekakor gre za nič več in nič manj kot za poseben odnos zaupanja, ki temelji na Božji izvolitvi in Abrahamovi veri. Seveda Filon razmišlja, kako je to prijateljstvo možno.¹³ Težavo v komunikaciji, ki jo odpira abstraktni monoteizem, reši s pomočjo biblične priredbe novoplatonistične teologije. Po tej Bog v svoji »filantropiji« (naklonjenosti do ljudi)¹⁴ stopa v stik s človekom, ne neposredno, ampak posredno, posreduje Logos (decal. 33); in ljudi, ki pridejo do Boga, vodi v preseganje njih samih, hkrati pa v neslutene globine svojih duš, ki jih s svojo lastno zavestjo ne morejo nikoli izmeriti.¹⁵ Prijateljstvo z Bogom torej vodi ven iz sveta, čeprav tudi noter v globljo poslušnost postavi. Filon zna sicer pokazati, da je tisto upanje, ki se predstavlja Grkom, biti dober prijatelj z božanstvom, možno; pušča pa odprti vprašanje: o razmerju med Bogom in Logosom in o enotnosti telesa, duše in duha.

3. Jezusovi prijatelji

V Novi zavezi je prijateljstvo tema, ki ni toliko zadeva etike, temveč bolj ekleziologije. Temelji v kristologiji. Obstaja prijateljstvo z Jezusom, Božjim Sinom, ki je postal človek. Tu se zlijeta ljubezen do ljudi in ljubezen do Boga. Iz tega se porajajo prijateljstva v Cerkvi.

a) Prijateljstvo v Cerkvi

V Novi zavezi etos pravega prijateljstva ni zanikan; vprašanje pa je, kje ga je mogoče najti.¹⁶ Odločilni odgovor: v občestvu. Jezus prerokuje, da bodo njegovi učenci doživeli, kako jih bodo njihovi

prijatelji izdajali (Lk 21,16). Da Herod in Pilat na dan Jezusove usmrtnitve postaneta »prijatelja« (Lk 23,12), kaže ves njun cinizem. Samoumevno je sicer, da obstaja »prijateljstvo« gostoljubnosti (Rim 12,13; 1 Tim 3,2; Tit 1,8; Heb 13,2; 1 Pt 4,9) tudi zunaj skupnosti učencev; jezusovski misijon računa nanjo, saj naj bi učenci ne smeli vzeti ničesar s seboj, ko se odpravljajo na misijonsko potovanje, in naj bi potrkali na prva hišna vrata (Mr 6,6b-13 vzp.).¹⁷ Apostolska dela tudi ne zamolčijo, da je imel Pavel prijatelje med nekristjani, med njimi visokega uradnika province Azije (Apd 19,31; prim. 28,7).

Toda v času, ko kristjane kot manjšino preganjajo, kot gorečnike sumničijo, kot zanesenjake obrekujejo, je izredno pomembno, da občestva v svoji notranjosti držijo skupaj. Ne povezujejo jih etnični, družbeni, kulturni dejavniki, temveč samo skupna vera in skupno upanje (Tit 3,15). Spreobrnitev je dejanje svobode. Kdor veruje, z enako močjo govori »jaz« in »mi«. Skupnost verujočih je zato tista, ki se – sicer redkokdaj v Novi zavezi, vendar – ne brez vzroka imenuje prijateljstvo. Jezus ve, da je prijateljstvo mogoče izdati, Pavel pa navaja pravila prijateljske etike, da bi s tem označil, kakšni naj bodo medsebojni odnosi znotraj občestva: »Nosite bremena drug drugemu« (Gal 6,2);¹⁸ Veselite se s tistimi, ki se veselijo, in jokajte s tistimi, ki jokajo« (Rim 12,15),¹⁹ »da ste istih misli« (Flp 2,2).²⁰ V Lukovem pogledu na prvo krščansko občestvo je uresničen antični ideal prijateljske skupnosti, biti »eno srce in ena duša« in imeti »vse skupno« (Apd 4,32).²¹ Tudi janezovsko občestvo razume sebe kot prijateljsko skupino (3 Jn 15).²²

Lahko se vprašamo, ali je bilo prijateljstvo prepričljivo samo pri malih skupinah začetkov Cerkve. Dejansko je ta ideja nekaj osebne in ne prenese brezimnosti. Prijateljskim krogom hitro grozi nevarnost, da izključujejo druge. Toda korenine cerkvenostnega prijateljstva segajo globoko. Zasidrani so v novozaveznem pojmovanju občestva. *Koinonía* je ključna beseda pavlovske ekleziologije.²³ Medsebojna povezanost verujočih je zato tako močna, ker je v zvezi že od vsega začetka vedno tretji; to je Jezus Kristus, ki verujočim podarja deležnost pri sebi in tako zagotavlja, da ostajajo

med seboj trdno povezani. To se v najvišji meri dogaja pri evharistiji (1 Kor 10,16 sl.).²⁴ Janez postavlja temo prijateljstva v nadvse pomembno linijo svoje teologije *agápe*, ki izhaja iz ljubezni med Očetom in Sinom, da bi verujoče v moči Duha vodila v deležnost verujočih pri tej ljubezni.²⁵

b) Jezus kot prijatelj

S tem se pokaže, kako je kristologija ključ za ekleziologijo prijateljstva. Četrty evangelist jo dosledno razlaga z Jezusovim delovanjem. Pri Janezu se najbolj jasno vidi, da je Jezus sklepal prijateljstva.²⁶ Eden njegovih prijateljev, ki ne spada v ožji krog njegovih učencev, je Lazar, katerega objokuje in prikličje iz groba (Jn 11,3.11). Jezusovi nasprotniki ga po besedah sinoptikov obrekujejo kot »prijatelja cestinarjev in grešnikov« (Mt 11,19 vzp.; Lk 7,34) – in sploh ne vedo, kako prav imajo.

Odločilno je, da Jezus gleda tudi na svoje učence kot na prijatelje. Luka pozna motiv; vendar bolj mimogrede (Lk 12,4). Janez ga tematizira.²⁷ Ključno mesto je drugi poslovilni govor. Potem ko je Jezus učencem umil noge (Jn 13),²⁸ jim v prvem poslovilnem govoru (Jn 14), ko sebe razodene kot »pot in resnico in življenje« (Jn 14,6), odvzame strah, da bi jih s svojim prehodom k Očetu (Jn 13,1 sl.) pustil na cedilu. Potem pa – kar je morda nastalo v procesu dopolnjevanja janezovskega besedila²⁹ – jim pove, kako lahko živijo v svetu, ne da bi bil on telesno pri njih, a pod vodstvom Duha (Jn 15). Odločilno je, da je neomajna njegova ljubezen, ki naj se odraža v njihovi medsebojni ljubezni: »To je moja zapoved, da se ljubite med seboj, kakor sem vas jaz ljubil« (Jn 15,12).³⁰ Jezus je zgled v ljubezni, toda več kot to: Njegova ljubezen utemeljuje ljubezen učencev; in še veliko več: Njegova ljubezen povzroča ljubezen učencev in se v njej izraža, čeprav se z njo nikoli ne zlije. Jezusova ljubezen spremeni njihov status. Iz služabnikov postanejo prijatelji: »Ne imenujem vas več služabnike, ker služabnik ne ve, kaj dela njegov gospodar; vas sem imenoval prijatelje, ker sem vam razodel vse, kar sem slišal od svojega Očeta« (Jn 15,15). Ko Jezus učencem ne reče več »služabniki«, ampak »prijatelji«, jim s tem ne spremeni samo

oznake, ampak jim preobrazi življenje. »Služabniki« so kot tisti, ki morajo v Jezusu priznavati gospodarja. Drugače ni poslanstva (Jn 13,16). V tem, da je samo Jezus Gospod, odseva človeška stiska, beda, umrljivost, potreba po odrešenju. Ko pa Jezus »služabnike« preimenuje v »prijatelje«, to tudi so. On, »Učitelj in Gospod« (Jn 13,13), jim je umil noge in jih s tem naredil za »čiste« (Jn 13,10). Brez prijateljstva, ki jim ga Jezus podarja, ne bi mogli biti deležni njegovega poslanstva, o katerem govori v stavku, ki neposredno sledi (Jn 15,16); deležnost pri njegovem poslanstvu pa je nujna, ne zato, da bi se učenci sončili v siju Jezusove ljubezni, temveč zato, da bi ljudje, ki jim prinašajo Božjo besedo, ne bili v nobenem pogledu prikrajšani glede na tiste, ki so srečali Jezusa samega. Vsem je namenjena nedeljena Božja ljubezen in naj bi jo tudi izkusili. Sprememba statusa, ki pomeni spremembo bivanja, po Jn 15,15 izhaja iz tega, da je Jezus učencem razodel, kaj je njemu pokazal Oče (Jn 1,18). To razodetje pa nikakor ni zgolj informacija, temveč je sporočilo o Božji ljubezni do sveta, ki se izkazuje v tem, da je daroval Sina (Jn 3,16).

Ta ljubezen zajema Jezusovo smrt, še več, prav v tej smrti pride do popolnega izraza. Ni naključje, da Jezus ravno v poslovilnem govoru s svojimi učenci govori o prijateljstvu. Njihovo prijateljstvo je zaznamovano z njegovo smrtjo – in sega preko nje. Ključni stavek se glasi: »Nihče nima večje ljubezni, kakor je ta, da kdo dá svoje življenje za svoje prijatelje« (Jn 15,13).³¹ Ta izrek citira mesto iz helenistične etike prijateljstva, a Jezus misel predrugači. Tako kot Judje tudi Grki poznajo prijateljsko uslugo z izključujočim namestništvom: Prijatelj umre za drugega, da temu ni treba umreti. Jezusovo namestništvo pa je vključujoče: Njegovi učenci umrejo z njim; tako bodo tudi z njim vstali – in so po Janezu že zdaj deležni večnega življenja. Smrt, v kateri prijatelji umrejo za prijatelje, je v Grčiji posledica tragedije, da se načelno nerešljivi konflikti bogov prenašajo na zemljo in se ljudje zapletajo vanje. Zato je smrt, v kateri prijatelj umre za prijatelja, samo odložena. Jezus pa jo je ukinil. On je prijatelj, ki umre za prijatelje, da lahko živijo. On je dobri pastir, ki zastavlja svoje življenje za ovce (Jn 10).

Jezusova ljubezen ni namenjena samo tistim, ki so že njegovi prijatelji; temveč jih ravno najprej naredi za prijatelje – s tem ko svojo besedo potrdi z življenjem: vse do smrti. Zato je pavlovsko relativiranje etike prijateljstva v Rim 5,5 sl. samo navidezno protislovje k temu. Tam apostol razvija misel, da se med ljudmi vsekakor more upati, da kdo hoče umreti za dobrega človeka, Bog pa je za ljudi žrtvoval svojega Sina, ko so bili ti ljudje še njegovi sovražniki. Janezovska ljubezen do prijateljev usmerja pogled na učinek sprave: prijateljstvo z Bogom, ki ga zaneti Jezusova oseba.

V janezovski teologiji se srečujemo z ljubeznijo, s prijateljstvom z Bogom v obliki prijateljstva z Jezusom. Da to prijateljstvo obstaja, nima osnove samo v vsemogočnosti, ampak hkrati v Božji dobrotljivosti do vsega: v ljubezni, ki jo ne le daruje, temveč to je (1 Jn 4,8.16). V srečanju z Jezusom pa se vžiga tudi človeško prijateljstvo; prižge ga Jezus, ki sklepa prijateljstvo s svojimi. To je pristna vzajemnost, naj je asimetrija razmerja še tako radikalna, ker Jezus razglasi učence za svoje prijatelje. Jezusovo prijateljstvo, zapečateneno z njegovo smrtjo, je tako veliko, da iz sužnjev naredi svobodne ljudi, ki so sposobni ljubiti in v svoji ljubezni do Boga niso le objekti Božje milosti, ampak tudi subjekti, ki lahko prijateljstvo vračajo in ga tako utrjujejo.

c) »Ali me ljubiš?«

Ali učenci vračajo Jezusu njegovo prijateljstvo do njih? Janez to veliko temo preigra na Petrovem primeru. Ko Jezus v dvorani zadnje večerje naznani svojo smrt in posredno Petrovo mučeništvo (Jn 13,36), slednji poln zaupanja vase, a čisto brez razumevanja položaja, izjavi: »Svoje življenje dam zate« (Jn 13,37). Nasproti sinoptičnemu izročilu, po katerem Peter izjavi, da je pripravljen umreti z Jezusom (Mr 14,31 vzp.), je janezovska formulacija pomembno stopnjevanje. Evangelist ironizira ideal prijateljstva. Peter spozna, da se hoče Jezus izkazati kot njegov prijatelj in hoče zanj zastaviti življenje, in verjame, da ga lahko posnema in mu sam izkaže to prijateljsko uslugo. Ni mogel bolj narobe razumeti, kdo je Jezus in kdo je on sam, kaj mora Jezus zanj storiti in kaj lahko

Peter od njega prejme. Kmalu se v pripovedi pokaže, kako se je zadeva končala: tudi po Janezu Peter zataji svojega Učitelja (Jn 13,38; 18,15-18.25 sl.).

Da pri tem žalostnem koncu ni nobene ovire za nov začetek, je ravno dosežek Jezusove prijateljske usluge. Da bi se mogla ta rana pozdraviti, seveda traja do tretjega Jezusovega prikazovanja, tistega pri Tiberijskem jezeru. Kakor je Peter trikrat zatajil Jezusa, tako Jezus trikrat vpraša učenca o njegovi ljubezni (Jn 21,15 sl.). Evangelist se igra z glagoli. Dvakrat Jezus vpraša tako, da uporabi glagol *agapáo*; Peter vsakokrat odgovori s *philéo*. Težko je določiti semantično razliko. Toda *agápe* je v jeziku tako Stare kot Nove zaveze predvsem ljubezen, s katero Bog ljubi svoje ljudstvo, tej pa odgovarja ljubezen do njega in do bližnjega; *philia* pa označuje ljubezen do prijatelja. Jezus torej sprašuje o Petrovi *agápe*, ker se mora v njegovi ljubezni izkazati Božja ljubezen, h kateri je on, od Jezusa postavljeni pastir, poklican z vso nujnostjo. Ko Peter odgovarja s tem, da zagotavlja svojo *philia*, je v tem prisotna njegova nemogoča obljuba, da bo z žrtvijo svojega življenja izkazal prijatelju največjo možno uslugo. Šele tretji krog pogovora pripelje do popolnega sozvočja med vprašanjem in odgovorom; Jezus sprašuje in Peter, ki ne potlači svoje žalosti nad lastnim padcem, potrdi svoje prijateljstvo do Jezusa. Peter bo, kot prerokuje Jezus, postal mučenec (Jn 21,18 sl.). Svoje življenje bo daroval zaradi Jezusa – vendar ne zato, da bi Jezusa obvaroval smrti, ampak zato, da bi sam pridobil delež pri njegovi smrti in življenju.

Peter, prvi izmed učencev, ni samo pastir Jezusove črede, temveč tudi zgled za vse, ki hodijo za Jezusom. Iz Petrovega primera nam postane jasno, da se prijateljstvo z Bogom krščansko izraža kot prijateljstvo z Jezusom – ker je Božja Beseda postala človek in je Božji Sin žrtvoval svoje življenje za rešitev ljudi. V tem prijateljstvu gre, kot pri vsakem, za zanesljivost, zvestobo, pripravljenost kaj storiti. V tem prijateljstvu se kaže svoboda, ker Jezusova resnica osvobaja (Jn 8,32). To je prijateljski odnos v radikalni neenakosti, ki pa je neskončno presežena, ker je Jezus človek, in v radikalni enakosti, ki pa je neskončno presežena, ker je ta človek »Bog«. Kot

priznava Tomaž (Jn 20,28). To prijateljstvo ne more biti tekmeč človeškim prijateljstvom. Lahko pa deluje in prihaja do izraza v teh prijateljstvih, začeni v občestvu vernikov.

Opombe

¹ K. Treu, geslo Freundschaft: RAC 8 (1972) 418–434; A. Müller, geslo Freundschaft: HWPf 2 (1972) 1105–1107; J.-C. Fraise, Philia. *La notion d'amitié dans la philosophie antique*, Pariz 1974; O. Kaiser, Lysis oder von der Freundschaft (1980), v: isti, *Der Mensch unter dem Schicksal. Studien zur Geschichte. Theologie und Gegenwarts bedeutung der Weisheit* (BZAW 161), Berlin 1985, 206–231; John T. Fitzgerald (izd.), Flattery and Frankness of Speech. *Studies on Friendship in the New Testament World* (NTS 82), Leiden: 1996; isti (izd.), *Graeco-Roman Perspectives on Friendship* (SBL Resources for Biblical Study 34), Atlanta 1997.

² To je teza okrožnice »Deus Caritas est«. Vendar se Benedikt XVI. komaj kaj ukvarja s prijateljsko ljubeznijo, ampak tam, kjer z očmi, uprtimi v Jezusa Kristusa, utemeljuje enost med ljubeznijo do Boga in ljubeznijo do bližnjega: »Njegov prijatelj je moj prijatelj« (DCE [Cerkveni dokumenti 127] 18).

³ Prim. Friedo Ricken, Ist Freundschaft eine Tugend? Die Einheit des Freundschaftsbegriffs der »Nikomachischen Ethik«, v: *Theologie und Philosophie* 75 (2000) 481–492.

⁴ Prim. Enrico Peroli, Le bien de l'autre. Le rôle de la 'philia' dans l'ethique d'Aristote, v: *Revue d'ethique et de théologie morale* 242 (2006) 9–46.

⁵ Zgled Fintiasa in Damona (Diod. X 4,3–6; Jambl., Vit. Pyth. 235 sl.) je posebno dobro znan. Svetla sled radikalne etike prijateljstva, ki zajema tudi darovanje lastnega življenja za prijatelja, pa se vije daleč preko teh primerov od Platona (symp. 7 179b) do Seneke (ep. 9,10) in Epikteta (diss II 7,2s); prim. Philostr., Vit.Ap. VII 14; Diog. Laer. VII 130; X 121; Luc., Tox. 6,36s; P.Herc 1044.

⁶ Prim. Ruth Scoralick, Freundschaft in der Bibel. Ansatzpunkte zum Weiterdenken, v: *Diakonia* 33 (2002) 392–399.

⁷ Prim. Otto Kaiser, David und Jonathan, v: isti, *Studien zur Literaturgeschichte des Alten Testaments* (FzB 90), Würzburg 2000, 183–199.

⁸ Prim. Patricia K. Tull, Jonathan's Gift of Friendship, v: *Interpretation* 58 (2004) 130–143.

⁹ Prim. Friedrich V. Reiter (izd.), *Freundschaft bei Ben Sira* (BZAW 244), Berlin 1996; Jeremy Corley, *Ben Sirah's Teaching on Friendship* (BJS 316), Providence, RI 2002.

¹⁰ Prim. Erik Peterson, Der Gottesfreund, v: *Zeitschrift zur Kirchengeschichte* 42 (1923) 161–202.

¹¹ Abr. 89. 273; sobr. 56; men. 53ab; prob. 42; quaest. Gen. 4,33; prim. praem. 26 sl.; Abr. 123. Vse tri očake omenja skupaj v praem. 24; in Abr. 50, samo Jakoba v Ios. 167.200 (prim. praem. 43 sl.), Abela v det. 50 (prim. det. 76), Enoša in Noeta v Abr. 46, toda predvsem kar naprej Mojzesa: leg. 1,41; 4,175; virt. 77; all. 1,176; 2,88.90; 3,129; plant. 62; sobr. 19; conf. 92; Cher 49; sacr. 77; migr. 67; Mos. 1,67; 2,163; imm. 156; prim. Mos. 1,156; sacr. 130; ebr. 94; migr. 45; her. 21; all. 3,204.

¹² Jub. 19,9; CD 3,2; ApkAbr9,6; 10,6.

¹³ Prim Yehoshua Amir, *Die hellenistische Gestalt des Judentums bei Philon von Alexandrien* (FJCD 5), Neukirchen-Vluyn 1983, 207–219.

¹⁴ Prim. Ceslav Spicq, *Notes des Lexicographie Néo-Testamentaire* (OBO 22), Freiburg/Schw. – Göttingen 1978, II 922–927.

- ¹⁵ Prim. Gerhard Sellin, Gotteserkenntnis und Dotteserfahrung bei Philo von Alexandrien, v: H.-J. Klauck (izd.), *Monotheismus und Christologie. Zur Gottesfrage im hellenistischen Judentum und im Urchristentum* (QD 138), Freiburg – Basel – Wien 1992, 17–40.
- ¹⁶ Prim. Luke Timothy Johnson, Making Connections. The material Expression of Friendship, v: *Interpretation* 58 (2004) 158–171.
- ¹⁷ Prim. Gerhard Hotze, *Jesus als Gast. Studien zu einem christologischen Leitmotiv im Lukasevangelium* (FzB 111), Würzburg 2007.
- ¹⁸ Prim. Gal 6,6. Vzporednice se dobijo v: *Neuer Wettstein. Texte zum Neuen Testament aus Griechentum und Hellenismus II/Texte zur Briefliteratur*, Berlin – New York 1996, 580 sl.; Xenoph., mem. II 7,1: Sokrat je opozarjal prijatelje, da »drug drugega podpirajo, kolikor morejo«; Menand., sent. 534: »Razumi, da prijatelji vse nosijo skupaj«.
- ¹⁹ V Evripidovi Ifigeniji v Avlidi pravi Menelaj: »Prijateljstva dolžnost je, da s prijateljem skupaj žaluje« (408).
- ²⁰ Skupna skrb za obolelega Epafrodita je prijateljsko služenje; prim. Rainer Meizner, In aller Freundschaft, Ein frühchristlicher Fall freundschaftlicher Gemeinschaft (Phil 2,25-30), v: *New Testament Studies* 48 (2002) 111–131.
- ²¹ Prim. Th. Söding, *Blick zurück nach vorn. Bilder lebendigen Gemeinden im Neuen Testament*, Freiburg – Basel – Wien 1997, 81–88.
- ²² Prim. Hans-Josef Klauck, Kirche als Freundesgemeinschaft. Auf Spurensuche im Neuen Testament (1991), v: isti, *Gemeinde zwischen Haus und Stadt. Kirche bei Paulus*, Freiburg – Basel – Wien 1992, 95–123.
- ²³ Prim. Th. Söding, Ekklesia und Koinonia. Grundbegriffe paulinischer Ekklesiologie, v: *Catholica* 57 (2003) 107–123.
- ²⁴ Zato prijateljstvo z Jezusom vedno nosi evharistični pečat; prim. Wilfried Hagemann, *Freundschaft mit Christus. Hinführung zu einem bewussten Leben mit Jesus Christus*, München 1990.
- ²⁵ Prim. Enno Edzart Popkes, *Die Theologie der Liebe Gottes in den johanneischen Schriften. Zur Semantik der Liebe und zum Motivkreis des Dualismus* (WUNT II/197), Tübingen 2005.
- ²⁶ Prim. Gail R. O'Day, Jesus as Friend in the Gospel of John, v: *Interpretation* 58 (2004) 144–157.
- ²⁷ Prim. Rudolf Schnackenburg, *Freundschaft mit Jesus*, Freiburg – Basel – Wien 1995.
- ²⁸ Prim. Luise Abramowski, Die Geschichte von der Fußwaschung (Joh 13), v: *ZThK* 100 (2005) 176–203.
- ²⁹ Prim. Jean Zumstein, *Kreative Erinnerung. Relecture und Auslegung im Johannesevangelium* (ATHANT 84), Zürich 2004. Glede Jn 15 prim. Konrad Haldimann, *Rekonstruktion und Entfaltung. Exegetische Untersuchungen zu Joh 15 und 16* (BZNW 104), Berlin 2000.
- ³⁰ Prim. Thomas Söding, *Jesus und die Kirche. Was sagt das Neue Testament?*, Freiburg – Basel – Wien 2007, 205 sl.
- ³¹ Prim. Jens Schröter, Sterben für Freunde. Überlegungen zur Deutung des Todes Jesu im Johannesevangelium, v: Axel von Dobbeler – Kurt Erlemann – Roman Heiligenthal (izd.), *Religionsgeschichte des Neuen Testaments*. FS Klaus Berger, Tübingen – Basel 2000, 263–287; Klaus Scholtissek, »Eine größere Liebe hat niemand, als wenn einer sein Leben hingibt für seine Freunde« (Joh 15,13). Die hellenistische Freundschaftsethik und das Johannesevangelium, v: Jörg Frey – Udo Schnelle (izd.), *Kontexte des Johannesevangeliums. Das vierte Evangelium in religions- und traditionsgeschichtlicher Perspektive* (WUNT 175), Tübingen 2004, 413–439.